

דף כב

ימדליקין לו את הנר'. הדלקת הנר ביום טוב מותרת [בהעברת אש קיימת] אף לבית שמאי האוסרים חימום מים לרחיצה ועשיית מדורה – מפני שיש בה הכשר אוכל נפש, שלפעמים צריך אדם לראות את קדרתו אם נתבשלה כל צרכה וכד' (עפ"י שיטה מקובצת ועוד. ורש"י להלן כו: (בר"ה חלה) כתב שהדלקת הנר צורך אכילה היא).

'הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר, והמסתפק ממנו חייב משום מכבה'. התוס' מפרשים, מפני שבאותה שעה שהוא מסתפק מהנר מכהה את אורו ומכבהו קצת, לכך חייב משום מכבה. וכתבו לפי זה שאם חותך מתחתיתו של נר מוצק, כיון שאינו משנה כלום בגודל הלהבה אלא רק גורם להקדים הכיבוי – מותר. [ברא"ש מוסבר שבכך שנוטל מן השמן וממעיטו, מתרחק השמן מהפתילה ובשל כך מתקטן האור. ולפי זה אם הוא פתיל צף, שאין הפתילה מתרחקת מהשמן כשזה מתמעט – פטור. ע' מנחת שלמה ח"ב לו].

ואולם הרא"ש (וכן דעת הר"ד והרי"א בפסקיהם) חולק וסובר שהמסתפק בשמן חייב גם כאשר אינו ממעט כלום מגודל הבעירה באותה שעה אלא שממהר את כיבוי. ואין זה בגדר 'גרם כיבוי' כי השמן איננו דבר חיצוני אלא הוא והפתילה שניהם גורמים את הדליקה. [ולדבריו נראה שאם מסתפק מהשמן באופן שלא יכבה הנר אלא לאחר השבת – פטור, אבל לסברת התוס' הנ"ל – חייב. עפ"י קובץ שעורים].

א. אפשר לפרש שאף התוס' לא נתכוונו לומר שחייב על החלשת האור כשלעצמה [וקצת יש לדקדק בלשונם: 'ולכך נראה ככבוי']. אלא הכוונה רק שמשום שנטילת השמן ניכרת כבר מיד בשעת מעשה בכך שהאור נחלש, הלכך אינו נחשב 'גרם', ולעולם עיקר חיובו משום הקדמת הכיבוי כהרא"ש. וכבר כתבו כמה אחרונים לפרש כן – ע' בשו"ת כתב סופר או"ח נה; הר צבי; מנחת שלמה ח"א יב, ד.

ב. לכאורה היה נראה לפרש מה שכתבו ראשונים שמחליש האור בנטילת השמן, אין הכוונה כפי הנראה מפשטות הדברים שאיכות הלהבה וגודלה תלויה בכמות השמן שבנר [והלא החוש מעיד שאינו כן], אלא משום שברגע הראשון שממעט מהשמן, הלהבה מתקטנת לזמן מה מפני שהשמן התרחק באחת מהפתילה – עד שהוא חוזר ונספג שוב בלהבה כמקודם.

ואם כנים הדברים, אין מקום לסברה המובאת בשבט הלוי (ח"א קפט) לענין נר חנוכה, שכשנתן בנר שמן מרובה, אעפ"י שאינו צריך למצוה אלא לכדי מחצית השעה, אין השמן בגדר 'מותר', כי תוספת השמן מועילה ופועלת אף במשך החצי-שעה הראשונה.

ג. יש להעיר שמסתמת הדברים בהגהות אשר"י משמע לכאורה שהמקצר נר מוצק אינו חייב גם לפי דברי הרא"ש. וצ"ע הלא אם חיובו משום הקדמת הכיבוי מה לי שמן או דבר אחר. וע' בספר בית ישי (קכג, ב) שמפרש בדברי הרא"ש [דלא כהבנת שאר אחרונים] שאין חיובו משום הכיבוי העתידי אלא נחשב שמכבה מיד מפני שהופך שמן דולק לשמן כבוי, ולפי זה מיושבים דברי הגהות הרא"ש שבנר מוצק מותר, כי רק שמן וכד' נחשב שכולו דולק.

ונראה לפי זה שגם אם לא ייכבה הנר אלא במוצאי שבת חייב, כי הכיבוי נעשה בעצם נטילת השמן. [ולגוף סברת הרא"ש שהשמן נחשב כדבר הדולק, ברש"י בשבת (לא ד"ה לעולם) משמע שחולק. וי"ל].

וכן משמע מדברי רש"י במסכת שבת (כט) שגם כאשר אינו ממעט מהאש חייב משום מכבה, שכן כתב שהמסתפק משמן שבשפופרת הנתונה על פי הנר והיא מנטפת לתוכו – חייב משום מכבה. והוסיף בטעם הדבר, הואיל והקצה את השמן שבשפופרת לנר. [ונראה שבא רש"י ליישב שלא נקשה אם כן כשפרצה דליקה בבית מדוע מותר להציל הלא אילו לא היה מציל, היה דולק כל מה שבבית והרי זה כמו המסתפק בשמן שנועד להדלקה – ולכן תירץ רש"י שרק כשהקצהו נחשב כמכבה].

ויש לעיין לפי זה מה הדין בסגירת בלוני גז הגורמת לכיבוי האש לאחר זמן קצר ולא מיד – האם זה

נחשב כמכבה שהרי הבלונים הוקצו להדלקה, או שמא כיון שהדרך היא לכבות ואינם עומדים להדלקה בהמשך אחד עד גמר המיכל, אם כן אפשר שלא נחשב כהקצאה. וכן יש לדון לפי טעמו של רש"י, כאשר מתחילה כשהדליק הנר חשב להשתמש בשמן, והרי לא הקצהו כולו להדלקה (מהגרז"נ גולדברג שליט"א).

א. זו לשון הגרא"ו (קובץ שעורים ח"ב לג, ב): 'מצינו דבר נפלא, שהמחשבה פועלת על המציאות, בפרק במה מדליקין דהמסתפק משפופרת שהקצה אותה במחשבתו לנר – חייב משום מכבה, ואילו לא הקצה אותה לא היה חייב משום מכבה, דעל ידי הקצאתו ומחשבתו נחשב השמן שבשפופרת כאילו היה בתוך הנר'. ומשמע שנקט סברה זו גם כלפי דין תורה, להחשיבו 'מכבה' ממש בגלל מחשבתו. וכן נקט בבית ישי (קכג) והעיר על דברי הקובץ-שעורים: 'איני יודע מה הפלא שבדבר, וכמדומה דאשכחן טובא כיוצא בזה'. והביא שם דברי החזו"א שכתב גם הוא לדייק מפרש"י שיש חילוק אם הקצה אם לאו אלא שטען שאין שייך חילוק זה אלא בשבות דרבנן ולא בדאורייתא. וכתב לפרש ש'חייב' לאו דוקא אלא כלומר אסור מדרבנן (וכן נקט בשבט הלוי ח"ט צב בדעת התוס' הרא"ש. וצ"ע).

ב. יש להעיר שלדברי הר"ף נראה שהקצאה לבד אינה כלום שכן כתב שמוטר ליטול מן המדורה עצים שלא שלטה בהן האור. ולכאורה לפרש"י הנ"ל אסור. וצ"ב.
ע"ע: רש"ש שבת כט; חדושים ובאורים; שבט הלוי ח"ד עה.

'אמר רב קנבא שרי'. הר"ף ועוד ראשונים גרסו 'קינסא', ופרשו: אבוקה העשויה מחתיכות עצים, הבא ליטול ביו"ט מאותם העצים שלא אחזה בהם האור – מותר, שאינו נחשב כמכבה אלא במסתפק בשמן שבנר שכולו נידון כדבר אחד בוער, משא"כ קסמי עצים, כל קיסם נחשב לעצמו וכשנוטל קיסם שאין בו אש אינו כמכבה. ומבואר מכאן שאש הדולקת על גז, אסור להקטינה ביום טוב, שהרי האש נאחזה באותו גז שכיבה (עפ"י שבט הלוי ח"ה עה).

נשאל שם אודות כיבוי תנורי גז שבכיבויים נשאר להבה קטנה תמיד, והורה לאיסור, ורמו שם שיש לדון אם כיבוי הגז נחשב מכבה ממש או כיון שאין שייך שם עשיית פחמין אינו אלא מדרבנן. [והגר"מ פיינשטיין צידד בדבר, לא כהוראה לרבים, שמא אין שייך כלל גדר כיבוי בגז. ובמקום אחד (או"ח ח"א קכח) כתב: 'איני רוצה להשיב בכתב בדבר סגירת הגעז ביו"ט'.
ובאופן שמקטין פתילה הדולקת כדי שתוכל להמשיך לדלוק זמן מרובה – דעת הט"ז (תקיד סק"ד) להקל, וכן נקט הגר"ז. ויש מחמירים בזה. ע' שער הציון תקיד סקי"ח ובאור הלכה שם ד"ה בנר; מנחת שלמה ח"ב לו.

אודות מחיטת פתילה ביום טוב, מדוע אין בה איסור משום 'תיקון כלי' – ע"ע להלן לב:

'מהו לכבות את הנר מפני דבר אחר... אמר ליה אסור... כי קאמינא אנא לרבנן'. יש לשאול, הלא כיבוי אש לצורך אוכל נפש מותר [כגון הנחת בשר על גבי גחלים כדלהלן כג.], ואם כן מדוע אין אומרים 'מתוך' להתיר כיבוי לצורך הנאת היום [וכדין משחקין בכדור, שמותר להעבירנו ד' אמות ברשות הרבים].

וצריך לומר מפני שאינו נהנה מגוף המלאכה עצמה, כי הכיבוי אינו אלא סילוק המונע מליהנות, ובכגון זה אין להתיר משום 'מתוך' (עפ"י ב"ח תקו ד"ה ומ"ש ודוקא בתנורים; קובץ שעורים; אגרות משה או"ח ח"ד קג. וע"ע קהלות יעקב כא).

'מפני דבר אחר' הביטוי 'דבר אחר' מורה על דבר בווי ומאוס, כגון כינוי לחזיר או לצרעת (ע' פסחים עו:) או דבר קלון

אחר כגון משכב זכר (ע' שבת יז). והנה מלבד כאן נראה שלא נמצא בש"ס 'דבר אחר' במשמעות של ביאה אלא בשבת יג: במעשה דחסדי שמת בחצי ימיו – 'ולא עלתה על דעתו על דבר אחר'. ושם מדובר בביאת איסור. וכן בכתובות עב. אמרו 'דבר אחר' גבי בני אדם הפרוצים בזנות. וכן במנחות לה. 'מפני דבר אחר' פרש"י שיאמרו אשתו נדה בעל. ואולם לא מצאנו לכאורה לכנות ביאת התר בכינוי זה. [ומה שאמרו ביבמות קט. 'הכונס את יבמתו לשום אישות, לשום דבר אחר, כאילו פוגע בערוה' – אין הכוונה לביאה, שהרי זהו 'משום אישות', אלא הכוונה כפשוטו, לכל דבר וענין אחר חוץ ממצות יבום]. ושמה היתה הגרסה כאן 'מהו לכבות את הנר מפני דרך ארץ' [שהוא כינוי לביאה בכל מקום], והיה כתוב בראשי תבות 'ד"א' ופתחוהו בטעות 'דבר אחר' (וכי"ב נמצא הרבה בש"ס כידוע).

(ע"ב) 'איבעיא להו מהו לעשן – רב ירמיה בר אבא אמר רב: אסור...' הרי"ד מפרש שהנידון כאן הוא אליבא דרבן גמליאל המתיר להניח מוגמר ביום טוב להריח, והשאלה היא האם עישון הפירות דומה לגימור הכלים שאסור, או שמא דוקא בכלים אסרו משום שנראה כמתקן כלי, משא"כ פירות לא נאסרו לתקנם. לאור זאת פסק הרי"ד כרבן גמליאל להתיר לגמור כדי להריח, שהרי דנו בגמרא לפי שיטתו. אולם אין כן דעת הרמב"ם ושאר פוסקים (או"ח תקיא, ד) שנקטו להלכה כחכמים שאסרו להניח מוגמר אף לא כדי להריח. ולפי דבריהם, בפירות יש טעם להתיר אף לדעת חכמים – משום התר 'אוכל נפש'. עוד בבאור הסוגיא, ע' בשו"ת משיב דבר ח"א לו.

דף כג

'על גבי חרס נמי אסור משום דקא מוליד ריחא'. רש"י מפרש שמוליד ריח בהרס. והרי"ד מפרש: בפירות. [ולפרש"י צריך לומר שאין לאסור משום קליטת הריח בפירות, כי כל תיקון אוכל נפש מותר, ונתינת ריח במאכל אינו שונה מבישולו וטיגונו. עפ"י חדושים ובאורים]. יש אמרים שגם לדעת רש"י אסור להוליד ריח באוכלין, ורק כשמתכוין להטעמם בכך מותר (עפ"י שו"ע הגר"ז סוסי" תקיא בקו"א). ונראה שאין זה ענין לדבר שאינו מתכוין שהרי פס"ר הוא, וגם בדרך כלל כוונת בני אדם אף לריח, וישנם תבלינים שעיקרם ליתן ריח במאכל ולא לטעם – אלא שבדבר השייך לתיקוני המאכל לא אסרו הולדת ריח, ואף בשבת [ודעת החכ"צ (צב. ע' בשע"ת שם) להתיר ליתן בושם במים לרחיצה, ואין כן דעת שאר האחרונים – נראה מפני שאין זה בכלל תיקוני אכלין]. ולפי זה לא שמענו התר להניח בשמים על בגדים כשאינו מתכוין לבשם. וכן יש לדייק במג"א (סקי"א) שהתיר להחזיר אתרוג על הבגד מאחר וכבר יש בו ריח, משמע שליתן לכתחילה עליו אסור אפילו בלא שכוונתו לבשמו. ולא כן כתב בשו"ע הגר"ז שם. וצ"ע.

'דקמוליד ריחא'. מכאן כתבו כמה אחרונים לאסור את השימוש במכשירים חשמליים בשבת, גם באופן שלא נעשית מלאכה על ידי הדלקתם, כגון שאין שם נורה בוערת – משום איסור 'מוליד' האמור כאן, שיוצר דבר חדש וקרוב הוא לעושה מלאכה חדשה (ערש"י). אף זה הסוגר מעגל חשמלי מוליד כח חדש בחושים.

ולפי זה יש דנים לומר, לדעת הסוברים שמותר להוסיף ריח על ריח קיים, אם שניהם מאותו המין, מפני שאינו מוליד דבר חדש אלא מוסיף עליו (וכן כתב הגר"ז תקיא, ז. ואולם במג"א (סקי"א) משמע לאסור להוסיף ריח על בגד שיש בו ריח, אך אולי גם הוא מודה כאשר יש כבר בושם על הבגד והוא מוסיף בושם על הבושם הקיים. וכן נראה מתוך דברי הגר"ז שלא הזכיר שדבריו אינם כהמג"א. וצ"ע), אם כן יהא מותר כמו כן להגביר את עצמת הזרם הקיים

ג. רחיצה במים שהוחמו מערב יום טוב; יש מתירים לרחוץ כל גופו כאחת [והקלו ביום טוב מבשבת לענין גזרת הבלגין] אבל לא במרחץ (כן דעת השו"ע תקיא, ג ורוב הפוסקים). ויש מחמירים. וכתב הרמ"א שכן נוהגים. ואין לשנות המנהג (הגר"ז, מובא במשנ"ב – והיינו לבני אשכנז, אבל בני ספרד מותרים – אור לציון ח"ג כא, א). ושיעור מים חמים לאיסור רחיצה היינו כמדת חומו של אדם, 37 מעלות צלזיוס (עפ"י אור לציון שם).
 ורחיצת אבר מותרת במים שהוחמו מערב יו"ט לדברי הכל (א"ר ועוד, מובא במשנ"ב סק"ח).
 ע"ע בדיני רחיצה בשבת וביו"ט – בשבת לט-מ.

מז. א. האם מותר לטלטל גרעיני תמרים בשבת וביום טוב?

ב. האם מוזמנים את הנכרי בשבת וביום טוב? והאם שירי כוסות שלו מותרים בטלטול?

א. מבואר בגמרא שמותר לטלטל גרעיני תמרה (להשליכם לפני בהמה) ביום טוב, משום שראויים להסק, ואפילו לחים ראויים להיסק גדול. ובשבת מטלטלים אותם אגב פת ולא בפני עצמם.
 פירש ריב"א (מובא ברא"ש): אין התר על ידי פת אלא כשאוכל הפרי וזרק הגרעינים מפיו לתוך הסל שהלחם מונח בו, אבל להניח לחם עליהם כדי לטלטלם אסור. ובתוס' משמע שלא נחתו להילוק זה.
 במסכת שבת (קמג) מבואר שרבה היה מטלטלם אגב ספל מים. והיו אמוראים שזרקום בלשונם לאחורי המטה. ונחלקו הפוסקים אם רשאי לייטלם בידו מתוך פיו ולהניחם מיד על הצלחת וכד' או משליכן בלשונם דוקא (ע' פרטים נוספים במובא שם).

ב. אמר רבי יהושע בן לוי: מוזמנים את הנכרי בשבת אבל לא ביום טוב – גזרה שמא ירבה בשבילו. וכן מסופר שרבה היה מנהג את מר שמואל ודרש מוזמנים את הנכרי בשבת ואין מוזמנים ביום טוב.
 רב אחא בר יעקב אמר: אפילו בשבת אסור, ששירי כוסותיו אסורים בהנאה משום יין נסך הלכך אסורים בטלטול אף לא אגב הכוס. [ואעפ"י שהשאריות מאוסות וכגרף של רעי שמותר לפנותו – אין עושים גרף של רעי לכתחילה הלכך לכתחילה אל יזמין].
 לרב הונא אין איסור בהזמנת נכרי אפילו הוא מרבה (כפרש"י ורי"ף) שהרי ראוי הוא ליתנו לישראל.
 מרימר ומר זוטרא כשנזדמן אצלם נכרי ביו"ט אמרו לו, אם נוה לך במה שטרחנו לעצמנו – מוטב, ואם לאו – איננו מטריחים עבורך טורח נוסף.

הלכה מוזמנים את הנכרי לשבת ואין מוזמנים ליום טוב. [ולדעת הרז"ה, אם נוקטים 'הואיל' מותר להזמין אף ביו"ט, כי גם אם ירבה בשבילו לא עבר על איסור תורה. ואין כן דעת שאר הראשונים].

וכתב הרא"ש (כאן ובמועד קטן פ"ב יב. ע"ש): דוקא להזמין אסור, שמתוך שחפץ ביקרו חוששים שמא ירבה לו מנות ויבשל קדירה שלא היה מבשלה בלעדיו, אבל שלח נכרי שהגיע לבית ישראל, וכן עבדים ושפחות שבביתו – מותר להאכילם ביו"ט, שאינו מבשל עבורם בנפרד, ואין איסור להרבות באותה קדירה עצמה שמבשל בה עבור ביתו.

דפים כא – כב

מז. א. האם מותר להטמין חמין ביו"ט לצורך השבת?

ב. מי שלא הניח עירובי תבשילין – מה דינו?

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ביצה

א. בית שמאי אוסרים להטמין את החמין ביום טוב לכתחילה [וכן החמיר רבן גמליאל כמותם], ובית הלל מתירים. רב הונא פירש מחלוקתם בשלא הניח עירובי תבשילין, והתירו לו (לבית הלל) בכדי חייו. ורבא פירש כשהניח עירובי תבשילין ואף על פי כן אסרו בית שמאי משום שמוכח הדבר שעושה לצורך שבת. ואביי הקשה על כך מהמבואר ברייתא שאף לבית שמאי מותר באופן זה, והסיק שמדובר כגון שעירב בתבשיל ובפת אבל לא הטמין מערב יום טוב, וסוברים בית שמאי שאין טומנים ביו"ט אלא כשהיו לו חמים טמונים מעיו"ט, כדברי חנניה.

העולה להלכה: כשלא הניח עירובי תבשילין – מותר להטמין החמין ביו"ט לשבת כדי חייו. וכשהניח, גם אם לא הטמין חמין מערב יום טוב – מותר להטמין כמה שירצה.

ב. אמר רב הונא, ותניא כוותיה: מי שלא הניח עירובי תבשילין [וגם לא עירבו בשבילו אחרים, כפי האמור למעלה], אופים לו פת אחת ומבשלים [/ וטומנים] לו קדרה אחת ומדליקים לו את הנר (גר אחד בלבד. תוס' ר"ן וש"פ) ומחמים לו קיתון אחד. משום רבי יצחק אמרו: אף צולים לו דג קטן.

א. יש מדייקים מהלשון שדוקא לאחרים מותר לבשל לו, אך לא הוא עצמו, אבל הרא"ש והר"ן נוקטים (עפ"י הירושלמי) שמותר לו לעשות כדי חייו בעצמו. והר"ף והרמב"ם השמיטו הלכה זו (ע' ב"י תקכו, שרבא אינו סובר כן. וע"ע בספר אמת ליעקב).

ונפסק בשלחן ערוך (תקכו, כ) שיכול להקנות קמחו ומאכלו לאחרים במשיכה או בהגבהה, והם מבשלים האוכל [אפילו הרבה] וחוזרים ונותנים לו במתנה. ואם לאו, מותר לו עצמו לאפות פת בצמצום ולבשל קדרה אחת.

ופשוט שאם נשארה לו פת אחת מיום טוב, אסור לו לאפות פת נוספת ל'לחם משנה', אבל אם הפת שבידו אינה מספקת לו לאכילה לכל השבת, מסתבר שמותר לו לאפות פת נוספת (משנה ברורה ושער הציון שם).

ואם עדיין לא בישל לסעודת יום טוב, יכול לבשל כמות גדולה בקדרה, באופן שיספיק האוכל גם לשבת. ויש אומרים שמבשל קודם סעודתו אפילו כמה קדרות ואוכל מכל אחת מהן מעט גם ביו"ט (ע"ש סעיף כא).

ב. לענין הדלקת הנר כשלא עירב; השו"ע נקט לעיקר (תקכו, יט) כדעה המתירה להדליק הנר, שההדלקה אינה טעונה עירוב. ויש חולקים וסוברים שאסור לו מלבד נר אחד. וכן הכרעת המשנ"ב להחמיר כדעה זו [ועתה שמצוי אור חשמלי – אסור לו להדליק כלל, ולקיום מצות הדלקת הנר ישתתף עם אחר בפרוטה. עפ"י אגרות משה או"ח ח"ה לו, ט]. ובני ספרד נוהגים כהשלחן-ערוך להקל (ע' אור לציון ח"ג כב, ה).

מח. א. האם זוקפים ביום טוב מנורה שנפלה?

ב. מה דינו של הנותן שמן בנר בשבת או המסתפק ממנו?

א. לבית שמאי [וכן נהג רבן גמליאל], אין זוקפים ביום טוב מנורה של חוליות שנפלה, שלשיטתם יש 'בנין' בכלים. ובית הלל מתירים.

לפי תירוץ אחד בתוס' בישוב סתירת הסוגיות, וכ"מ ברש"י, מדובר שנתפרקה לגמרי, והקלו חכמים ביום טוב להחזירה, אבל בשבת אסרו הדבר. ולתירוץ אחר בתוס' אין חילוק בין יו"ט לשבת וכאן מדובר שלא נתפרדו חלקיה, וכשנפלה צריך להקימה קצת, לזקוף את החלקים שנטו. אבל אם נתפרדו החלקים – אסור.

וכן פסק הרי"א^ז, אבל בשו"ע ושאר פוסקים נקטו שאפילו נתפרקו חלקיה מותר להרכיבה ביו"ט ובלבד שלא יתקע בחוזק, ומשום שמחת יו"ט התירו (או"ח תקיט, ב).

ב. הנותן שמן בנר – חייב משום מבעיר בשבת. והמסתפק ממנו – חייב משום מכבה. והוא הדין כשזוקף הנר לאחוריו ובכך הוא ממעט את השמן מהפתילה.

א. פרושו בתוס': לא משום גרם כיבוי / הבערה הוא, שהרי גרם כיבוי מותר ביו"ט, ואף בשבת אינו חייב, אלא משום שינוי בעצמת הבערה בשעה שהוא מוסיף שמן או ממעט. ואולם דעת הרי"א^ש (וכן נראה מרש"י שבת כט) שהמסתפק מהשמן חייב גם כאשר אינו ממעט כלום מגודל הבערה באותה שעה, אלא שממהר את כיבוי (וכ"כ הרי"ד והרי"א^ז).

ב. המסתפק בשמן שבנר ביום טוב כדי לאכול – יש מתירים. וצריך עיון לדינא (ע' שער הציון תקיד, טו. וכן יש להסתפק כשמסתפק בשמן כדי להדליק נר אחר – ע' מנחת שלמה לז).

דף כב

מט. האם הפעולות דלהלן מותרות ביום טוב?

- א. מחיטת פתילה.
- ב. כיבוי הנר לצורך תשמיש.
- ג. כיבוי בקעת וכיבוי דליקה.
- ד. כחילת העין על ידי יהודי או נכרי; כחילת עין ביו"ט שני של ראש השנה.
- ה. אפיית פת עבה / מרובה.
- ו. כיבוד הבית.
- ז. הנחת מוגמר.

א. אמר רב: מחיטה מותרת ביום טוב.

רש"י: הסרת ראש הפתילה העושה פחם. תוס': לאחר שכבה מסיר הפחם שבראש הפתילה ומתקנה כדי לשפר הדלקתה. והרי"ף גרס 'קניסא' ופירש אבוקה העשויה מחתיכות עצים קטנות, אם בא ליטול ביו"ט מאותם העצים שלא אחזה בהם האור – מותר.

ב. אביי השיב לאבא בר מרתא שאסור לכבות הנר לצורך תשמיש – וכחכמים, אבל לרבי יהודה מותר (לכם – לכל צרכיכם).

לתירוץ אחד בתוס', וכן נראה מדברי הרז"ה להלכה, מותר הדבר ואין מורים כן, שהרי הלכה כרבי יהודה. והרי"א^ז סתם להתיר אלא שהגביל [עפ"י הגמרא] ההתר כשאין לו כלי לכפות על הנר ולא בית אחר לשמש, ולא דבר לעשות בו מחיצה. ולתירוץ אחר בתוס', להלכה אין התר [מדרבנן] אלא בדבר שהוא אוכל נפש. וכן נראה מדברי הרי"ף והרמב"ן. וכן נקטו רוב הפוסקים, ואולם דעת הט"ז להקל מן הדין אלא שאין מורים כן. וכתבו אחרונים שביו"ט שני יש לסמוך על כך בעת הצורך כשאי אפשר בענין אחר (ע' באור הלכה תקיד, א).

ג. אין מכבים בקעת (= גזיר עץ) ביום טוב כדי לחוס עליה. ואם בשביל שלא יתעשן הבית או הקדרה – מותר. והעמידו כרבי יהודה, אבל לחכמים אסור. וכן הדין לענין כיבוי דליקה ביום טוב [כשאין סכנת נפשות]. ורבה הורה לאיסור, כחכמים.

א. כן פסקו הרי"ף והרמב"ן, לאסור. ויש סוברים שהלכה כרבי יהודה שמותר במקום איבוד ממון אלא שאין מורים כן לרבים (כן דעת הר"ה, וכ"ה לתירוץ אחד בתוס', וכו"ל). וכן פסקו הרי"ד והריא"ז ומהר"ם מרוטנברג (פראג, רנה) להתיר [ולא כתבו שאין מורין כן].

ב. יש אומרים – דלא כרש"י – שאם מכבה כדי שלא יתעשן הבית שהוא יושב שם, מותר אף לחכמים, שאין לך 'אוכל נפש' גדול מזה. והנידון בגמרא הוא בבית שאינו יושב שם ומשום עגמת נפש מהפסד ממון (עפ"י רמב"ן ר"ן מרדכי ועוד. וכן הביא הרמ"א תקיד, א. וכן נקטו האחרונים לדינא).

ולענין קדירה, אם אין לו אש וצריך לבשל קדירתו על להבה זו, ואם לא יכבה הבקעת תתעשן הקדירה – מותר לכבות (רא"ש. וכן נקט הרמ"א וש"פ שם). ואולם דעת השלחן-ערוך (תקיד, א) נראית שאפילו לצורך הצלת הקדירה שלא ישרף מה שבתוכה לא התירו כיבוי. אך נראה שלא אסר אלא בגחלת של עץ וכד' ששייך בה איסור דאורייתא אם יכוין לעשות פחמים וכד', אבל לא בגחלת של מתכת או בגז (עפ"י אור לציון ח"ג כ, ט).

ג. כתבו הר"ן והרשב"א: נראה מהסוגיא שביו"ט שני של גלויות מותר לכבות את הדליקה מפני איבוד ממון, וכן לכבות הנר לצורך תשמיש. וכן פסק הפרי-חדש. והרשב"א כתב שראוי להחמיר. ויש אוסרים מדינא (ע' במאירי; ים של שלמה; קרבן נתנאל [וע' בספר בני ציון (מיטווסקי. מא) שתמה על דברי הק"ג] ועוד). ונכון להחמיר (ע' באור הלכה תקיד, א ד"ה אסור).

ד. פסק הגר"מ פיינשטיין (או"ח ח"א קטו קכה וח"ד קג): מותר להקטין את שלהבת הגז כדי שלא ישרף המאכל ולא יתקלקל התבשיל, ואין צריך להדליק אש קטנה נוספת ולהעביר עליה את התבשיל [אדרבה, יש להקטין דוקא ולא להבעיר אש אחרת. ואולם אם יש כבר אש אחרת פנויה, משמע שאין להקטין האש אלא יעביר התבשיל לאש הפנויה].

ובשו"ת אור לציון (ח"ג כ, ט) נטה להחמיר [עפ"י שיטת השלחן-ערוך] מלהקטין כשיש לו אפשרות להדליק אש אחרת. (וע"ש עוד בסעיף יא אודות גרם כיבוי בגז).

ד. אמימר הורה לרב אשי לאסור כחילת עין חלשה [שלא במקום סכנה אלא לצורך שיפור הראיה] ביום טוב, וכרבנן [אבל לרבי יהודה מותר וכו"ל]. ועל ידי נכרי התיר אמימר אף בשבת [שהרי כל צרכי חולה עושים ע"י נכרי. ואעפ"י שמסייעו בעצימה ופתיחה – מסייע אין בו ממש]. וכן התיר לכחול העין ביום טוב שני של ראש השנה וכדעת נהרדעי, אבל לדברי רבא אין חילוק בין יו"ט ראשון לשני בראש השנה אלא לענין המת בלבד.

להלכה מותר לכחול על ידי נכרי. וכן מותר לישראל ביו"ט שני של גלויות, אבל לא בראש השנה (רי"ף ושאר פוסקים).

ולדעת הר"ה (ותירוץ אחד בתוס' הנ"ל) מותר אף ביום טוב ראשון ע"י ישראל אלא שאין מורים כן. וכן סתמו להתיר הרי"ד והריא"ז.

ה. בית שמאי אומרים: אין אופים פת עבה ביום טוב [וכן נהג רבן גמליאל להחמיר]. ופירשו דהיינו פת מרובה. ובית הלל מתירים.

לפרש"י מחלוקתם משום טרחה שלא לצורך היום. ובית הלל מתירים בתנור אחד כדי שיתמלא התנור והפת תשתבח יותר, והרי זה נחשב צורך היום. וכדעת רבי שמעון בן אלעזר (לעיל יז). והתוס' והר"ן מפרשים שאופה כדי צרכו ואעפ"כ בית שמאי אוסרים לעשות חלות ומיני מאפה גדולים, מפני שעלול לעשות יותר מכדי הצורך. והר"ד כתב טעם האיסור שלא יעשה כדרך חול.

ז. רבן גמליאל נהג להקל לכבד בית המטות (= חדר ההסבה, שאוכלים שם) ביו"ט. וחכמים אוסרים (משום השוואת גומות). ולדעת רבי אלעזר ברבי צדוק אף לרבן גמליאל אין התר לכבד אלא פורסים סדינים מערב יו"ט ולמחר כשאררשים נכנסים, מסלקים את הסדינים והבית מתכבד מאליו. אמרו לו: אף בשבת מותר לעשות כן ואין חולק בדבר.

נחלקו הראשונים לפי מה שאנו נוקטים כרבי שמעון שדבר שאינו מתכוין מותר, האם מותר לכבד. ולהלכה נקטו הפוסקים האחרונים שאם רוב בתי המקום מרוצפים – מותר לטאטא בשבת מקום מרוצף, ובמטאטא רך ולא קשה, והמיקל לטאטא בענפי אילן – אין למחות בידו. ורצוי שלא לטאטא אלא אם כבר טאטא המקום מבעוד יום (עפ"י משנ"ב ובאה"ל; שמירת שבת כהלכתה כג, א-ב).

פרטים נוספים בדיון כיבוד הבית – בשבת צה קכד.

ז. רבן גמליאל נהג להקל במוגמר – הנחת בשמים על גבי גחלים ביום טוב. וחכמים אוסרים. והסיקו שמחלוקתם אמורה במוגמר להרחקה, אבל לגמר בגדים אסור אף לרבן גמליאל. ולרבי אליעזר ברבי צדוק לא התיר רבן גמליאל גימור כלל אלא רק לפתוח ביו"ט את נקבי המיכלים המעושנים.

הרי"ד פסק כרבן גמליאל להתיר לגמר כלים לצורך הרחה. ואילו רבנו חננאל רמב"ם וריא"ז פסקו לאסור, כחכמים. וכן נפסק בשלחן ערוך (תקיא, ד). ואפילו על גבי חרס מוסק משמע בגמרא שאסור – משום הולדת ריח (עפ"י משנ"ב שם ס"ק כב).

נחלקו הפוסקים לעניית שתיית טבב ביום טוב, אם נידון כמוגמר שאינו שוה בכל נפש (עפ"י קרבן נתנאל; מגן אברהם תקיד סק"ד; חיי אדם צה, יג; עמודי אור כט), אם לאו – כיון שהיו שותים אותו לרפואה. ועוד, שרגילים בו הרבה אנשים (ע' פני יהושע שבת לט: פמ"ג תקיא במ"ז סק"ב; באור הלכה תקיא, ד).

ואודות עישון סיגריות בזמננו ביו"ט, מגדולי הפוסקים כתבו שיש לחוש ולאסור. והגר"מ פיינשטיין (אגרות משה או"ח ח"ה לד) כתב שראוי לבעל נפש להחמיר בזה אך לדינא קשה לאסור. וכן פסק הגר"צ אבא שאול זצ"ל. (אור לציון ח"ג – שנחשב 'שוה לכל נפש'. [אם כי הוא בעצמו, גם בתקופות שהיה מעשן, היה נמנע מלעשן ביו"ט]. וע"ע מנחת שלמה ח"ב י נח, ו. ובש"כ (יג, ז) נראה שנקט לעיקר להתיר [אלא שהזכיר גם דעת המחמירים], ובלבד אם נהנה מן העישון עצמו או אם מעביר סיגריה דלוקה למי שנהנה). ודעת הגריש"א שליט"א לאסור מן הדין (כמובא בקובץ מוריה אלול תשנ"ח רנג-רנד עמ' סז). ועתה מתמעטים המעשנים והולכים, גם ידוע לכל כיום שהעישון מזיק לבריאות, על כן יש אומרים שהכל מודים שכיום אין זה דבר השוה לכל נפש. [והגר"ב צ"ל זצ"ל עצמו, הגם שהיה בתחילה מעשן כנ"ל, חזר וגינה את העישון מאד (ע' בספר אור לציון – חכמה ומוסר עמ' רכא), וכתב שיש בדבר ספקא דאורייתא משום 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם'].